

Çeltik Üreticileri Birliklerinin Mevcut Durumu ve Finansal Performans Analizi

Faruk Adıgüzel^{1*}, Nuray Kızılaslan²

¹Küçükçekmece İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 34295 İstanbul, Türkiye

²Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 60240 Tokat, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 30 Mart 2015
Kabul 01 Eylül 2015
Çevrimiçi baskı, ISSN: 2148-127X

Anahtar Kelimeler:
Çeltik Üreticileri Birliği
Mevcut durum
Finansal performans analizi

* Sorumlu Yazar:
E-mail: farukadiguzel13@hotmail.com

Ö Z E T

Bu araştırmanın amacı, çeltik üreticileri birliklerinde mevcut durumun saptanması ve finansal performans analizinin yapılmasıdır. Gayeli olarak seçilen tek bir çeltik üreticileri birliğinden anket yöntemi ile elde edilen veriler araştırmanın materyalini oluşturmaktadır. İlk olarak, birliğin genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve daha sonra bilanço ve gelir tablolarının yardımıyla Karşılaştırmalı Tablolar Analizi, Yüzde Yöntemi ve Eğilim Yüzdeleri ile Oran Analizi teknikleri kullanılarak birliğin 2011-2013 dönemine ilişkin finansal performansı analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, birliğin 2006 yılında kurulduğu, ilçe merkezi ve 18 köyde 10'u kadın olmak üzere toplam 220 faal üyesi ve 2 üniversite mezunu personelinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, yönetim ve denetim kurulu üyeleri erkek, orta yaşlı, eğitimleri ilköğretim ve ortaokul düzeyinde kişiler olup, üyelerin genel kurula katılım oranı yüksektir. Birlik yetkililerince birliğin önemli sorunları üyeler arasında dayanışmanın olmaması ve üye aidatlarının düzenli ödenmemesidir. Birliğin incelenen dönemde yabancı kaynak kullanımının azaldığı, öz kaynak yapısının güçlendiği ve kârlılığının arttığı tespit edilmiştir. Birliğin mali yönden daha güçlü bir duruma gelebilmesi, birlik üye ilişkilerindeki olumlu gelişmeler ve birliğin pazarlama yönünden aktif hale getirilmesi ile mümkün olabilecektir.

Turkish Journal Of Agriculture - Food Science And Technology, 3(9): 721-731, 2015

The Current Situation and Financial Performance Analyses of Rice Farmers Associations

ARTICLE INFO

Article history:
Received 30 March 2015
Accepted 01 September 2015
Available online, ISSN: 2148-127X

Keywords:
Rice Farmers Association
Current situation
Financial performance analyze

* Corresponding Author:
E-mail: farukadiguzel13@hotmail.com

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the current situation and to analyze financial performance of rice farmers associations. The data obtained with the questionnaire method from a single rice farmers association selected as purposeful constitute material of the research. First, a general assessment of the association was conducted, and then, the financial performance of the association was analyzed using Financial Statement Analysis, Percentage Method, Trend Analysis and Ratio Analysis techniques with the aid of financial statement and income chart for the period of 2011-2013. As a result, it is determined association was founded in 2006, have a total of 220 active members and 10 women members in district and 18 villages and two university graduate staff. In addition, management and audit committee members are men, middle-aged, and primary or secondary graduated. The participation rate of members in general assembly is high. The important problems of the association are lack of solidarity among members and irregular payment of membership's fee. In the period under investigation, decreased use of external resource, strengthening equity and increased profitability in the association were determined. It is possible to develop association as financial statue with positive relationships between association and members and activation of association in terms of marketing.

Giriş

Türkiye tarımı ekonomik bir sektör olmaktan çok, sosyal bir sektör olma özelliği taşımaktadır. Nüfusunun yaklaşık dörtte biri tarım sektöründe istihdam edilmekte, ancak GSMH'den %7-8 pay alabilmektedir (Anonim, 2015). Türkiye'de tarımsal işletmeler küçük ölçekli, çok parçalı ve dağınık bir yapı sergilemektedir. Söz konusu işletmelerin girdi, finansman, teknoloji, bilgi ve pazarlara erişimlerinin yeterli olmaması, pazarlama kanallarında aracı kademelerin çok sayıda olması, üreticilerin iç ve dış piyasalara yönelik ürün taleplerini ve fiyatları yeterince takip edememeleri, ürünlerin uygun zaman ve fiyat koşullarında pazarlanamaması, fiyatlarda ve üretici gelirlerinde istikrarın sağlanamaması örgütlenmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Çıkın ve Kızıdağ, 1999).

Örgütlenmeden beklenen, yalnızca ekonomik nitelikli amaçlarla sınırlı kalmadan, kırsal toplumun birlikte davranma ve dayanışma yeteneğini geliştirme, ekonomik ve siyasal bilinçlenmeyi sağlama ve demokratik katılımı yaşama geçirme doğrultularında da etkin olmasıdır. Çünkü tarım politikalarını oluşturmak, uygulama koşullarını belirlemek ve politik mekanizmaları etkileyebilmek, pazarda etkin olabilmek, çağdaş üretim yöntemlerini kullanıp verimliliği artırarak kırsal alan kalkınmasını gerçekleştirmek, ancak örgütsel güçle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır (İnan ve ark., 2000). Türkiye'de ise, üreticilerin kendilerini ilgilendiren pek çok konuda örgütlenemediği, üyesi olduğu örgütlerde ise demokratik yönetim, özerklik ve bağımsızlık ilkelerinin uygulanmadığı, hatta bu örgütlerin devlet güdümünde örgütler olarak faaliyetlerini sürdürdükleri ifade edilmektedir. Bu nedenle çiftçiler çoğu örgütleri kendilerinin çıkarlarını kollayan özerk ve demokratik kuruluşlar olarak değil, devletin güdümünde veya üst yönetimin keyfiyetinde yerler olarak görmektedir. Bunun sonucunda çiftçi, örgütü ile bütünleşememekte, aksine örgütünden uzak durmaktadır (İnan, 1998). Türkiye'de tarımsal örgütlenmenin en önemli sorunlarından birisi de çiftçilerin üyesi oldukları örgütlere karşı güven eksikliklerinin olmasıdır (Koçtürk ve Cebeci, 2003). Bu tür olumsuzlukların yanı sıra, örgütlerin finansal yönden de zayıf bir yapı göstermesi örgüt gelişimi, sürdürülebilirlik ve hesap verilebilirlik açısından problemler oluşturabilmektedir. Bu nedenle, işletmelerde sağlıklı karar alma, planlama ve denetim işlevlerinin etkin biçimde yürütülebilmesi düzenli aralıklarla finansal analiz yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Acar, 2003). Finansal analiz, finansal tablolardaki çeşitli hesaplar arasındaki ilişkilerin kurulmasını, ölçülmesini ve yorumunu kapsayan bir faaliyettir. Böylece işletmelerin geçmiş durumları değerlendirildiği gibi, mevcut durumları saptanıp geleceğe ilişkin kararlar alınmaktadır. Bir işletmede finansal planlama ve finansal denetimin ön koşulu olan (Ceylan, 2001) finansal analizin amacı, işletme sahiplerine ve işletme dışındaki üçüncü şahıslara işletmenin durumu hakkında bilgi ve güven vermek, varlıklar ile fon kaynakları arasında sürekli bir denge sağlamak, işletmenin borçlarını zamanında ödemesini temin etmek, işletmenin üretim konusuna ve amacına uygun finansal yapıyı oluşturmaktır (Koçtürk, 2005).

Türkiye'de tarım sektörünün çok fazla sayıda ve

değişik amaçlarla kurulmuş bir örgütlenme yapısı söz konusudur (Yılmaz, 2008). Değişik kanunlarla kurulmuş, değişik bakanlık ve kuruluşlar tarafından yönlendirilen bu örgütlerin, hizmetlerin hedef kitleye ulaştırılmasında dağınıklığa, yetki karmaşasına ve kaynak israfına yol açtığı ifade edilmektedir. Bunun sonucunda da, hem kırsal alandaki yerleşim dağınıklığı ve yaygınlığı hem de yetersiz teşkilatlanma yüzünden, ürün fiyatlarının oluşmasında çiftçiler etkin bir rol oynayamamakta ve böylece pazar şartlarına direnemeyen üreticiler, ürünlerini kısa zamanda fakat düşük fiyatla pazarlamak zorunda kalmaktadır (Koroğlu, 2003). Bu problemlerin çözümü bağlamında, çiftçilerin ürün, ürün grubu ve konu bazında pazarlama ihtiyaçlarını gidermek amacıyla 29.06.2004 tarihinde kabul edilen 5200 sayılı kanun ile üretici birliklerinin kurulmasının önü açılmıştır.

Türkiye'de nüfusun gıda güvencesinin sağlanmasında tahıllar içerisinde buğday ve mısır ürünlerinden sonra 1086487 da'lık hasat alanında 830000 ton üretimi ile çeltik önemli bir ürün durumundadır (Anonim, 2015). Ancak, çeltik işletmelerinin üretim ve pazarlama konularında çok sayıda problemle karşı karşıya oldukları belirtilmektedir. İşletmelerin üretimde aşırı su tüketimi, yöreye uygun üstün verim ve kaliteye sahip çeşitlerin geliştirilmesinin zaman alması, uygulanan fiyat politikalarının ekim nöbetini engellemesi ve verim kayıpları, toprak analizine dayanmayan rastgele gübreleme, gereğinden fazla ilaçlama, çeltik fiyatlarının geç açıklanması, Çeltik Ekim Kanunu'nun güncellenme ihtiyacı karşılaşılan sorunlardan sadece bir kaçıdır (Şahin ve Ark., 2014). Diğer önemli bir sorun ise üreticilerin yeterli düzeyde örgütlenmemeleridir. Türkiye genelinde Edirne ilinde İpsala, Keşan, Meriç ve Uzunköprü, Balıkesir'de Gönen ve Manyas, Bursa'da Karacabey, Çankırı'da Kızılırmak, Düzce'de Merkez, Kırklareli'de Babaeski, Samsun'da Terme ve Sinop'ta Boyabat olmak üzere 12 adet aktif (faal) çeltik üreticileri birliği bulunmakta olup, birliklere üye üretici sayısı toplam 942 kişidir (Anonim, 2014). Ancak, çeltik üretim alanı ve miktarı ile muhtemel üretici sayısı dikkate alındığında, çeltik üreticilerinin üretici birliği bağlamında zayıf bir örgütlenme yapısına sahip olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle, çeltik üreticilerinin yenilikleri izleyebilmeleri, dayanışmaları, üretim ve pazarlamada daha yüksek bir konuma erişmeleri, haklarını koruyabilmeleri için örgütlenmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Gaytancıoğlu, 1997). Çeltik üreticilerinin özellikle fiyat oluşumuna paralel gelir kaybına uğramamaları konusunda da üretici birliklerine önemli görevler düşmektedir. 5200 sayılı kanunda belirtilen, ürün kalitesini iyileştirmek, pazara geçerli norm ve standartlara uygun ürün sevk etmek ve ürünlerin ulusal ve uluslararası ölçekte pazarlama gücünü artırıcı tedbirler almak amacıyla kurulan çeltik üretici birliklerinde, mevcut durumun araştırılması ile birliğin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesi, hangi alanlarda yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ve yeniden yapılanmanın gerekli olduğu hususlar ortaya konulabilecektir. Ayrıca, birliğin finansal performans analizinin yapılması, hem bu konuda herhangi bir çalışma olmaması dolayısıyla orijinallliği bakımından hem de benzer çalışmalara kaynak teşkil edip aynı faaliyet

kolundaki birimlerin karşılaştırılması, bölge ve ülke genelinde standart normların oluşturulabilmesine olanak sağlayabileceğinden önemli bulunmuştur. Araştırmının amacı, örnek bir çeltik üreticileri birliğinin mevcut durumunun saptanarak finansal yönden analizinin yapılması ve birliği geliştirebilecek önlemlerin ortaya konulmasıdır.

Materyal ve Metot

Araştırmının ana materyalini aynı faaliyet kolu içerisinde olmaları, benzer yapısal ve mali özellikler gösterecekleri düşüncesinden hareketle gayeli olarak seçilen sadece bir adet çeltik üreticileri birliğinden anket yöntemi ile elde edilen veriler oluşturmaktadır. Birçok kuruluştaki kayıtlar zorunlu tutulduğundan veya kuruluşun kendi çalışması gereği bulunduğundan, araştırma için gerekli veriler bu kuruluşlardan elde edilebilmektedir (Çiçek ve Erkan, 1996). Türkiye genelinde bulunan aktif 12 adet (Anonim, 2014) çeltik üretici birliği yetkilileri ile 2014 yılının Eylül ayı içerisinde telefonla irtibata geçilmiş, araştırmanın amacı anlatılarak çalışmanın amacına uygun olarak önceden hazırlanmış olan anket formunun doldurulması ve birliğin muhasebe kayıtlarından 2011-2013 yıllarına ilişkin bilanço ve gelir tablolarının da ilave edilerek posta veya elektronik posta yoluyla gönderilmesi talep edilmiştir. Ayrıca, özellikle muhasebe kayıtlarına ilişkin verilerin paylaşımı konusunda problem yaşanmasını önlemek amacıyla çalışmada üretici birliğinin adına ilişkin herhangi bir bilgi paylaşımının söz konusu olmayacağı belirtilmiştir. Anket yöntemi ile veri toplama yöntemlerinden birisi de posta yolu ile kuruluşlardan bilgi toplanması olup, yöntemi kullanmanın zorunluluk olması ve soruların açık ve yanlış anlamaya meydan verilmeyecek şekilde düzenlenmesi durumlarında tercih edilebildiği ifade edilmektedir (Çiçek ve Erkan, 1996). Araştırmada, geri dönüş yapan birliklerinden elde edilen verilerin incelenmesi neticesinde anket formuna en iyi şekilde cevap veren ve istenen mali tabloları gönderen üretici birliği verileri kullanılmıştır.

Araştırmada öncelikle birliğin mevcut durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Bu anlamda, birliğin genel özelliklerinden kuruluş bilgileri, ortak sayıları, fiziki yapısı, personel durumu, yönetim ve organları, faaliyetleri, sorunlar ve beklentiler ortaya konulmuştur. Sonuçlar rakamsal olarak sunulmuştur. Daha sonra, birliğin finansal performans analizi bilanço ve gelir tabloları dikkate alınarak yapılmıştır. Finansal performans analizi diğer bir ifadeyle mali tablolar analizi, bir işletmenin mali durumunun ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirlemek için, ilgili tablolarda yer alan unsurlardaki değişikliklerin, unsurlar arasındaki ilişkilerinin incelenmesidir (Akgüç, 1995; Ertan, 2001). Bilanço ve gelir tablolarından anlamlı sonuçların çıkartılabilmesi ve bu sonuçların yorumlanabilmesi için en az 3 en fazla 5 yıllık değerlerin kullanılmasının gerekli olduğu bildirilmektedir (Yalkın, 1988). Birliğin finansal performansının belirlenmesinde 2011-2013 dönemi tercih edilmiş olup, analizde beklenen faydanın sağlanabilmesi için tek bir analiz tekniği ile yetinilmemesi, mümkün olduğunca tüm tekniklerin kullanılması önerilmektedir (Aydın ve Ark., 2003). Bu nedenle araştırmada finansal performans analizinde kullanılan başlıca tekniklerden

“Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay Analiz)”, “Yüzde Yöntemi İle Analiz (Dikey Analiz)”, “Eğilim Yüzdeleri İle Analiz (Trend Analizi)” ve “Oran Analizi” teknikleri kullanılmıştır. Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay Analiz), bir işletmenin iki veya daha fazla dönemine ilişkin finansal tablolarının birbirini izleyen dönemler bakımından karşılaştırılması olarak düzenlenmesi ve bu tablolarda yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu değişikliklerin incelenerek değerlendirilmesidir. Yani cari dönemin tutarları önceki dönemin aynı türdeki tutarları ile hem mutlak hem de yüzde olarak karşılaştırılmaktadır. Yüzde Yöntemi İle Analizde (Dikey Analiz), finansal tablolarda yer alan her kalem aynı tabloda yer alan belirli bir kaleme veya toplam kısmına oranlanmakta ve bulunan yüzde oranlara göre ifade edilmektedir (Yalkın, 1988; Akdoğan ve Tenker, 1997). Eğilim Yüzdeleri İle Analiz (Trend Analizi), birbirini izleyen yıllara ait tablolarda yer alan kalemlerin zaman içerisinde gösterdikleri eğilimlerin daha ayrıntılı bir şekilde analizine imkân vermektedir (Gülgör, 2008). Bu yöntemde finansal tablolarda bir yıl baz olarak kabul edilmekte ve o yıla ait tutarlar 100 oranını almakta olup, diğer dönemlere ilişkin aynı değerlerin baz yıla göre yüzde değişimi hesaplanmaktadır. Böylelikle finansal tablolarda yer alan unsurların dönemler arasında göstermiş olduğu değişim saptanabilmekte ve finansal birimin gelişme yönü incelenebilmektedir. Oran analizi ise, bir işletmenin likidite, faaliyet, borç ödeyebilirlik ve kârlılık durumlarıyla ilgili önemli hususlara işaret etmekte (Yalkın, 1988) ve işletme dışında olan kimseye, işletmenin cari durumu, yönetimin yeterliliği ve işletmenin uzun vadeli beklentilerini değerlendirme, yönetime kendi faaliyetlerini değerlendirme, hatalarını düzeltme ve mali kararsızlıklar ile ticari başarısızlıklara sürükleyici koşullardan ve kararlardan kaçınma gibi durumlarda yardımcı olmaktadır (Turan, 1992). Oran analizi, bir işletmenin en son hesaplanan oranlarıyla, daha önceki yıllarda hesaplanan oranları arasında karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılabilmektedir (Acar, 2003). Likidite oranları, işletmenin kısa vadeli borç ödeme gücünü ölçmek ve çalışma sermayesinin yeterli olup olmadığını saptamak için kullanılmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 1998). Faaliyet oranları, işletmenin sahip olduğu ve faaliyetlerini gerçekleştirmede kullandığı aktiflerinin faaliyetlerde ne derece etkili kullanıldığını ölçmekte kullanılmaktadır. Bu amaçla aktif toplamı ve aktif kalemler ile satışlar arasında ilişkiler kurulmaktadır (Turan, 1992). Borç ödeyebilirlik oranları, işletmenin finansmanında yabancı kaynaklardan yararlanma derecesini ölçmektedir. Diğer bir ifadeyle bu oranlar ile işletmenin borçlarının finansal yapı içerisindeki yerleri ve bu yapının sonuçları araştırılmakta ve işletmenin normal faaliyet sonucu zarar etmesi, varlıklarının değerinin düşmesi veya gelecek yıllar için tahmin edilen nakit akımının gerçekleşmemesi halinde, söz konusu işletmenin yükümlülüklerini yerine getirip getiremeyeceği konusunda önemli ipuçları vermektedir (Akgüç, 1990). Ancak, işletmelerin kredi maliyetlerinin yüksekliği ya da geri ödemedeki risklerden dolayı öz kaynakları ile çalışma eğiliminde oldukları ve kredi veren kuruluşların kaynaklar toplamı içerisinde öz kaynakların yüksekliğini olumlu bir durum olarak değerlendirdikleri dikkate alınmalıdır (Ertan, 2001). Kârlılık oranları ile işletmenin

gerek bir bütün olarak çalışıp çalışmadığı belirlenmekte, gerekse her temel faaliyetinin verimliliğinin ölçülüp değerlendirilmesinde kullanılmakta olup, işletmenin geçmişteki kazanç gücü ve faaliyetlerinin etkinlik gücü değerlendirilmektedir (Akdoğan ve Tenker, 1998). Bir başka ifadeyle, kârlılık oranları işletmenin ne ölçüde etkin yönetildiği konusunda nihai bilgiler vermektedir (Çabuk ve Lazol, 2010).

Bulgular

Üretici Birliklerinin Mevcut Durumu

Birliğin genel özelliklerine ilişkin bilgiler Çizelge 1’de verilmiştir. Birlik ilçe merkezinde ve merkeze bağlı köylerde hizmet vermektedir. Üye sayısı yıllar itibarıyla artış göstermesine rağmen sınırlı sayıda kadın üyesi bulunmaktadır. Birlik ilçe merkezinde kiralık bir büroya ve kendisine ait depoya sahip olup, şubesi bulunmamaktadır. Birlikte 40 ve 50 yaşında üniversite mezunu 2 erkek personel 2 yıldır çalışmaktadır. Ayrıca, birlik bütçesinin uygun olmaması nedeniyle üyelerin ortaklaşa yararlanabilecekleri makine, ekipman ve tesislerin olmadığı ifade edilmektedir. Birlik bürosunda bilgisayar, faks, fotokopi makinesi gibi teknolojik ürünler bulunmakta ve internet kullanılmaktadır. Birliğin pirinç imalathanesi, fabrikası veya işleme tesisi bulunmamakla birlikte, üreticiyle daha fazla diyalog oluşturulması ve dolayısıyla üye sayısının artışı durumunda tesis kurulmasının gerekli olacağı düşünülmektedir.

Birliğin yönetim ve denetim kurulu üyelerinin özellikleri Çizelge 2’de verilmiştir. Kurul üyelerinin tamamı erkek ve orta yaşlı kişiler olup, yönetim kurulu başkan ve yardımcısı dışındaki kişilerin öğrenim durumları düşük düzeydedir. Kurul üyelerinin tamamına yakını birliğin kuruluşundan bu yana birliğe üye kişilerdir. Yönetim kurulu başkanının ve bir üyenin 2. kez seçilmiş olması yönetim üye ilişkisi bakımından önemlidir. Ayrıca, birliğin her yıl yeminli mali müşavir tarafından denetlendiği ve üyelerin genel kurul toplantısı haricinde yönetim ve denetim kurulu faaliyetleri ile birliğin mali durumu hakkında bilgi sahibi olma konusunda taleplerinin olduğu belirtilmektedir. Birlikte yılda bir kez Genel Kurul toplantısı yapıldığı, ancak son genel kurulda ilk çağrıda genel kurulun toplanmadığı ve son genel kurula 200 üyenin katıldığı ifade edilmektedir. Yıllar itibarıyla de genel kurula katılan üye sayısında çok fazla değişimin olmadığı belirtilmektedir. Üyelerin

yarısından fazlasının genel kurulda görüşlerini sunduğu ve önerilerde bulunduğu ifade edilmiştir.

Birlik faaliyetlerinin gübre, ilaç ve tohumluk kullanımında, tarımsal makine-donanım için kullanım-bakım, ekim ve hasat yöntemleri, ürün pazarlaması, ürün depolama, bakım ve kalite kontrolü konularında danışmanlık hizmetleri olduğu ifade edilmektedir. Birliğin sadece 2009 yılında üyelerinden 5000 ton çeltik pazarlaması yaptığı belirtilmektedir. Bu dönemde, çeltiğin üreticilerden dökme olarak alındığı ve toptancı-tüccar-perakendeci aracılığıyla pazarlandığı söylenmiştir. Aynı yıl birliğin çeltik fiyatlarına müdahale ederek fiyatın belirlenmesinde etkisinin olduğu vurgulanmıştır. Çeltik ürününün hasadı ile birlikte piyasada yoğun bir rekabet ortamının olduğu, ancak herhangi bir ürün borsasının bulunmadığı, çeltik pazarlamasındaki etkili birimlerin birlik faaliyetlerini kötüledikleri ifade edilmiştir. Birlik sözleşmeli üretim modelini tercih etmemektedir. Ayrıca, birliğin üyelerine toprak hazırlığı, ilaçlama, hasat ve depolama konularında eğitim faaliyetleri düzenlediği belirtilmiştir.

Birliğin; yeniliklere açık olmamaları ve düzenli aidat ödememeleri konusunda çiftçilerle, sertifikalı tohum kullanılmaması, arazi tesviyesi düzensizliği ve zirai mücadelede bilinçsizlik gibi üretimle, ürün fiyatlarındaki belirsizlik gibi pazarlama ve üyeler arasında yeterli düzeyde bir dayanışmanın olmaması gibi örgütlenme sorunları bulunduğu belirtilmektedir. Birlik yetkilisi birliğin mevcut durumu ile üyelerine ve diğer üreticilere yeterli düzeyde fayda sağladığı düşüncesinde olup, üyelerin çeltiğin pazarlaması ve fiyat oluşumunda birlikte beklentilerinin olduğu ifade edilmektedir. Birlik yetkilisi çeltik ürününün ekonomik getirisinin yüksek görülmesinden dolayı devletin birliğe ve birlik çalışmalarına yeterli ilgiyi göstermediğini ifade etmiştir. Devletin üretici birliklerine kuruluş işlemlerinde kolaylık gösterme ve finansman sağlama, üye olunmasını teşvik etme, örgütlenme ve zirai eğitim konularında eğitim ve teşvik sağlamada yardımcı olması gerektiği söylenmektedir. Ayrıca, birlik faaliyetlerinden dolayı zarar etmesi durumunda, bu zararın kapatılması için devlet desteğinin olması gerektiği ifade edilmektedir. Devlettten en büyük beklentinin tarımsal destekleme, çiftçilerden beklentinin ise aidatların düzenli ödenmesi olduğu vurgulanmıştır.

Çizelge 1 Çeltik üreticileri birliğinin genel özellikleri

Özellikler	Birim	Sayı
Kuruluş Yılı	Yıl	2006
Bağlı Köy Sayısı	Adet	18
Kurucu Üye Sayısı	Kişi	60
Toplam Üye Sayısı	Kişi	480
Faal Üye Sayısı	Kişi	220
Kadın Üye Sayısı	Kişi	10
Büro Kapasitesi	m ²	50
Depo Kapasitesi	Ton	5000
Hizmet Aracı Sayısı	Adet	1
Arazi Varlığı	Da	13
Personel Sayısı	Kişi	2

Çizelge 2 Çeltik üreticileri birliğinde kurul üyelerine ilişkin özellikler

Kurul	Görev	Yaş	Öğrenim Durumu	Üyelik Süresi	Görev Dönemi
Yönetim Kurulu	Başkan	40	Lise	8	2. Kez
	Başkan Yrd.	40	Lise	5	1. Kez
	Üye	39	İlkokul	8	1. Kez
	Üye	44	İlkokul	8	1. Kez
	Üye	48	Ortaokul	5	2. Kez
Denetim Kurulu	Üye	41	İlkokul	8	1. Kez
	Üye	44	İlkokul	8	1. Kez
	Üye	46	İlkokul	8	1. Kez

Üretici Birliklerinde Finansal Performans Analizi

Bilançoların analizi: İncelenen döneme ait bilançoların karşılaştırmalı analizi Çizelge 3'te verilmiştir. Birliğin aktif varlıklarında 2012 yılında 2011 yılına göre azalma (%0,13) meydana geldiği, 2013 yılında ise bir önceki yıla göre %43,85'lik artış olduğu görülmektedir. Birliğin aktif unsurlarından dönen varlıklar yıllar itibarıyla artış göstermekte olup, 2011 yılına göre 2012 yılında %26,94 oranında artmış ve 2013 yılında ise bir önceki yıla göre yaklaşık 94 kat yükselmiştir. Dönen varlıklardan bankalar ve alıcılar yükselirken, kasa azalmıştır. Alıcılar 2013 yılında 2012 yılına göre yaklaşık 94 ve bankalar ise 88 kat artış gösteren unsurlar olup, kasa 2012 yılında %100 azalmış ve 2013 yılında 2012 yılına göre herhangi bir farklılık yaşanmamıştır. Birliğin diğer bir aktif unsuru olan duran varlıklar ise çok fazla değişim göstermemiş ve 2011 yılına göre 2012 yılında %0,23 oranında azalmış olmasına karşın, 2013 yılında bir önceki yıla göre %1,79 oranında artmıştır.

Üretici birliğinde bilançoların 2011-2013 dönemine ilişkin yüzde yöntemi ile analizi Çizelge 4'te sunulmuştur. İncelenen dönemde sermaye unsurları 2012 yılında 2011 yılına göre cari olarak düşük bir oranda azalma göstermesine karşın, 2013 yılında bir önceki yıla göre artmıştır. Aktif sermaye içerisindeki unsurlardan dönen varlıkların 2011 yılındaki payı %0,35'ten %29,55'ye artmasına karşın, duran varlıkların payı %99,65'ten %70,45'e gerilemiştir. 2013 yılında dönen varlık unsurlarının %24,67'sini alıcılar ve %4,88'sini ise bankalar oluşturmaktadır. Duran varlıklar içerisinde ise yapılmakta olan yatırımlar yıllar itibarıyla en önemli unsur durumundadır. Pasif sermaye içerisinde kısa vadeli yabancı kaynakların payı 2011 yılında %68,65, 2012 yılında %59,82 ve 2013 yılında %54,30 olarak gerçekleşmiştir. Kısa vadeli yabancı kaynaklar içerisinde ise diğer ticari borçlar ve personele borçlar önemli pasif unsurları durumunda olup, diğer ticari borçların oranı 2011 yılında %59,18'den 2013 yılına %34,99'a gerilemiştir. Personale borçlar ise yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlemekte ve kısa vadeli yabancı kaynaklardan 2011 yılında %7,68, 2012 yılında %4,99 ve 2013 yılında %12,85 oranında pay almıştır. Öz kaynaklar ise yıllar itibarıyla artış eğilimindedir ve sırasıyla %31,35, %40,18 ve %45,70 oranında pasiften pay almıştır. Öz kaynaklardan sermaye unsuru tutar olarak değişmemesine karşın, geçmiş yıllar kârları ve dönem net kârı unsurlarındaki artışlar nedeniyle pasif içerisinde oransal olarak 2013 yılında %14,31'e gerilemiştir. Geçmiş dönem kârları 2011 yılından 2013 yılına sırasıyla %6,13, %10,81 ve %13,62 oranında pasiften pay almıştır. Dönem net

kârının 2013 yılında pasiften aldığı pay %17,17 ile ilk sıradadır. Birliğin uzun vadeli yabancı kaynaklardan finansman sağlamamış olması dikkat çekicidir. İncelenen dönemde birliğin aktif toplamının büyük çoğunluğunun duran varlıklardan, pasif toplamının ise kısa vadeli yabancı kaynaklardan oluşması, duran varlıkların daha çok kısa vadeli yabancı kaynaklardan finanse edildiğini göstermektedir. Ayrıca, birliğin incelenen dönemlerde dönen varlıklar yüzdesinin kısa vadeli kaynaklar yüzdesinden küçük olması, birliğin likidite yönünden sıkıntı yaşadığını göstermekle birlikte, dönen varlıkların yıllar itibarıyla artması ve kısa vadeli yabancı kaynakların oranının azalması ileriki yıllar için likidite durumu bakımından ümit verici olarak değerlendirilebilir.

İncelenen döneme ilişkin bilançoların eğilim yüzdeleri ile analizi Çizelge 5'te verilmiştir. Çalışmada 2011 yılı baz yıl olarak kabul edilmiş olup, 2012 ve 2013 yılına ait değerlerin baz yıla göre yüzde değişimi ortaya konulmuştur. Aktif unsurları içerisinde dönen varlıkların baz yıla göre 2012 yılında %26,94 ve 2013 yılında yaklaşık 120 kat arttığı ifade edilebilir. Birliğin duran varlıkları ise yıllar itibarıyla dalgalı ve durağan bir seyir izlemekte olup, baz yıla göre 2012 yılında %0,23 azalmasına karşın, 2013 yılında %1,56 oranında artmıştır. Bu durum birliğin yatırım sürecinin devam etmesi ile ilişkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Pasif unsurları incelendiğinde, baz yıla göre 2012 yılında %0,13 azalış, 2013 yılında %43,66 artış olmuştur. Pasif unsurlarından kısa vadeli yabancı kaynaklarda yıllar itibarıyla dalgalı bir eğilim görülmekte olup, baz yıla göre 2012 yılında %12,97 azalma, 2013 yılında %13,63 artış söz konusudur. Diğer pasif unsuru öz kaynaklar artış eğilimindedir ve 2012 yılında %27,98 ve 2013 yılında %109,42 artış göstermiştir. Bu durum birliğin öz kaynak bakımından güçlendiğini göstermektedir.

Gelir tablolarının analizi: Mali tabloların analizinde, bilanço analizi kadar gelir tablolarının analizi de büyük önem taşımaktadır. Bilançoların analizinde olduğu gibi dikey yüzdelerle ifade olunmuş bir gelir tablosunda yer alan yüzdeler, her kalemin net satışlarla olan ilişkisini gösterir. Bu bakımdan her kalemin net satışlara göre oransal büyüklüğünün, kalemin özelliği de dikkate alınarak, hâsılat veya kârlılık açısından yeterli olup olmadığı tespit edilmektedir (Ertan, 2001).

İncelenen döneme ilişkin gelir-gider tablosunun karşılaştırmalı analizi Çizelge 6'da verilmiştir. Brüt satışlar ve net satışlar yıllar itibarıyla artış eğilimindedir. Birliğin brüt ve net satışları 2011 yılına göre 2012 yılında %12,32 ve 2013 yılında bir önceki yıla göre %190,14 oranında artmıştır. Brüt ve net satışlardaki değişikliklerin; faaliyetlerin aksatılmadan sürekli olarak yürütülmesi ve iş

Çizelge 3 Çeltik üreticileri birliğinde karşılaştırmalı bilanço analizi (yatay analiz) (TL)

Unsurlar	2011	2012	Fark	%	2013	Fark	%
A. Aktif (Varlıklar)							
I. Dönen varlıklar							
1. Kasa	3,68	0,00	-3,68	-100,00	0,00	0,00	0,00
2. Bankalar	9,61	159,61	150,00	1560,87	14159,61	1400,00	8771,38
3. Alıcılar	700,00	745,81	45,81	6,54	71545,81	70800,00	9493,03
Dönen Varlıklar Toplamı	713,29	905,42	192,13	26,94	85705,42	84800,00	9365,82
II. Duran Varlıklar							
1. Verilen Depozito ve Teminatlar	0,00	0,00	0,00	0,00	3600,00	3600,00	-
2. Arazi ve Arsalar	25100,00	25100,00	0,00	0,00	25100,00	0,00	0,00
3. Demirbaşlar	590,00	590,00	0,00	0,00	590,00	0,00	0,00
4. Yapılmakta Olan Yatırımlar	175011,93	175011,93	0,00	0,00	175011,93	0,00	0,00
5. Gelecek Yıla Ait Giderler	455,00	0,00	-455,00	-100,00	0,00	0,00	0,00
Duran varlıklar Toplamı	201156,93	200701,93	-455,00	-0,23	204301,93	3600,00	1,79
Aktif (varlıklar) Toplamı	201870,22	201607,35	-262,87	-0,13	290007,35	88400,00	43,85
B. Pasif (Kaynaklar)							
I. Kısa vadeli yabancı kaynaklar							
1. Satıcılar	455,00	4200,00	3745,00	823,08	1500,00	-2700,00	-64,29
2. Diğer Ticari Borçlar	119474,05	101474,05	-18000,00	-15,07	101474,05	0,00	0,00
3. Ortaklara Borçlar	0,00	0,00	0,00	0,00	9559,68	9559,68	-
4. Personele Borçlar	15501,75	10056,76	-5444,99	-35,13	37258,10	27201,34	270,48
5. Ödenecek Vergi ve Fonlar	3146,30	4872,62	1726,32	54,87	3106,10	1766,52	-36,25
6. Ödenecek SGK Kesintileri	0,00	0,00	0,00	0,00	4561,96	4561,96	-
Kısa vd. Yb. Kyn. Toplamı	138577,10	120603,43	-17973,67	-12,97	157459,89	36856,46	30,56
II. Öz kaynaklar							
1. Sermaye	41500,00	41500,00	0,00	0,00	41500,00	0,00	0,00
2. Geçmiş Yıllar Kârları	12372,47	21793,12	9420,65	76,14	39503,92	17710,80	81,27
3. Dönem Net Kârı	9420,65	17710,80	8290,15	88,00	51543,54	33832,74	191,03
Öz kaynaklar Toplamı	63293,12	81003,92	17710,80	27,98	132547,46	51543,54	63,63
Pasif (kaynaklar) Toplamı	201870,22	201607,35	- 262,87	- 0,13	290007,35	88400,00	43,85

Çizelge 4 Çeltik üreticileri birliğinde yüzde yöntemi ile bilanço analizi (dikey analiz) (TL)

Unsurlar	2011	%	2012	%	2013	%
A. Aktif (Varlıklar)						
I. Dönen Varlıklar						
1. Kasa	3,68	0,002	0,00	0,00	0,00	0,00
2. Bankalar	9,61	0,005	159,61	0,08	14159,61	4,88
3. Alıcılar	700,00	0,34	745,81	0,37	71545,81	24,67
Dönen Varlıklar Toplamı	713,29	0,35	905,42	0,45	85705,42	29,55
II. Duran Varlıklar						
1. Verilen Dep. ve Teminatlar	0,00	0,00	0,00	0,00	3600,00	1,24
2. Arazi ve Arsalar	25100,00	12,43	25100,00	12,45	25100,00	8,66
3. Demirbaşlar	590,00	0,29	590,00	0,29	590,00	0,20
4. Yapılmakta Olan Yatırımlar	175011,93	86,70	175011,93	86,81	175011,93	60,35
5. Gelecek Yıla Ait Giderler	455,00	0,23	0,00	0,00	0,00	0,00
Duran Varlıklar Toplamı	201156,93	99,65	200701,93	99,55	204301,93	70,45
Aktif (Varlıklar) Toplamı	201870,22	100,00	201607,35	100,00	290007,35	100,00
B. Pasif (Kaynaklar)						
I. Kısa Vad. Yab. Kaynaklar						
1. Satıcılar	455,00	0,23	4200,00	2,08	1500,00	0,52
2. Diğer Ticari Borçlar	119474,05	59,18	101474,05	50,33	101474,05	34,99
3. Ortaklara Borçlar	0,00	0,00	0,00	0,00	9559,68	3,30
4. Personele Borçlar	15501,75	7,68	10056,76	4,99	37258,10	12,85
5. Ödenecek Vergi ve Fonlar	3146,30	1,56	4872,62	2,42	3106,10	1,07
6. Öden. Sosy. Güv. Kesintileri	0,00	0,00	0,00	0,00	4561,96	1,57
Kısa Vad. Yab. Kay. Toplamı	138577,10	68,65	120603,43	59,82	157459,89	54,30
II. Öz kaynaklar						
1. Sermaye	41500,00	20,56	41500,00	20,59	41500,00	14,31
2. Geçmiş Yıllar Kârları	12372,47	6,13	21793,12	10,81	39503,92	13,62
3. Dönem Net Kârı	9420,65	4,66	17710,80	8,78	51543,54	17,77
Öz kaynaklar Toplamı	63293,12	31,35	81003,92	40,18	132547,46	45,70
Pasif (Kaynaklar) Toplamı	201870,22	100,00	201607,35	100,00	290007,35	100,00

Çizelge 5 Çeltik üreticileri birliğinde eğilim yüzdeleri yöntemi ile bilanço analizi (trend analizi) (TL)

Unsurlar	2011	2012	%	2013	%
A. Aktif (Varlıklar)					
I. Dönen Varlıklar					
1. Kasa	3,68	0,00	0,00	0,00	0,00
2. Bankalar	9,61	159,61	1660,87	14159,61	147342,46
3. Alıcılar	700,00	745,81	106,54	71545,81	10220,83
Dönen Varlıklar Toplamı	713,29	905,42	126,94	85705,42	12015,51
II. Duran Varlıklar					
1. Verilen Dep. ve Teminatlar	0,00	0,00	0,00	3600,00	–
2. Arazi ve Arsalar	25100,00	25100,00	100,00	25100,00	–
3. Demirbaşlar	590,00	590,00	100,00	590,00	100,00
4. Yapılmakta Olan Yatırımlar	175011,93	175011,93	100,00	175011,93	100,00
5. Gelecek Yıla Ait Giderler	455,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Duran Varlıklar Toplamı	201156,93	201701,93	99,77	204301,93	101,56
Aktif (Varlıklar) Toplamı	201870,22	201607,35	99,87	290007,35	143,66
B. Pasif (Kaynaklar)					
I. Kısa Vad. Yab. Kaynaklar					
1. Satıcılar	455,00	4200,00	923,08	1500,00	329,67
2. Diğer Ticari Borçlar	119474,05	101474,05	84,93	101474,05	84,93
3. Ortaklara Borçlar	0,00	0,00	0,00	9559,68	–
4. Personele Borçlar	15501,75	10056,76	64,87	37258,10	240,35
5. Ödenecek Vergi ve Fonlar	3146,30	4872,62	154,87	3106,10	98,72
6. Öden. Sosy. Güv. Kesintileri	0,00	0,00	0,00	4561,96	–
Kısa Vad. Yab. Kay. Toplamı	138577,10	120603,43	87,03	157459,89	113,63
II. Özkaynaklar					
1. Sermaye	41500,00	41500,00	100,00	41500,00	100,00
2. Geçmiş Yıllar Kârları	12372,47	21793,12	176,14	39503,92	319,29
3. Dönem Net Kârı	9420,65	17710,80	188,00	51543,54	547,13
Özkaynaklar Toplamı	63293,12	81003,92	127,98	132547,46	209,42
Pasif (Kaynaklar) Toplamı	201870,22	201607,35	99,87	290007,35	143,66

hacminin geliştirilmesi ile olanaklı olduğu göz önünde bulundurulmalı ve sadece brüt ve net satışlarda oluşan olumlu değişimin faaliyetin gelişimi için kullanılamayacağı bilinmelidir (Sürmeli, 2006). Ayrıca, brüt satış kârındaki değişiklik, net satışlar ve birliğin diğer gelirlerindeki artış ile sağlanabilir. Birliğin faaliyetini sürdürebilmek için katlandığı giderlerdeki değişim incelendiğinde, faaliyet giderlerinin 2011 yılına göre 2012 yılında %18,95 oranında azaldığı ve 2013 yılında bir önceki yıla göre %189,28 oranında arttığı görülmektedir. Oysa faaliyet kârı bir önceki yıllara göre 2012 yılında %88,00 ve 2013 yılında %191,03 oranında artış göstermiştir. Dönem net kârı da yıllar itibarıyla artış eğilimindedir.

Üretici birliğinde gelir-gider tablosunun 2011-2013 dönemine ilişkin yüzde yöntemi ile analizi Çizelge 7'de sunulmuştur. Birliğin dönem net kârı oranları 2011 yılında %29,34, 2012 yılında %48,94 ve 2013 yılında %49,09 olarak gerçekleşmiştir. Brüt satışların net satışlara oranı her yıl %100 olup, yıllara göre değişmemiştir. Bu durum birliğin hâsılât bakımından kayıp vermediği şeklinde yorumlanabilir. Faaliyet giderlerinin net satışlara oranı incelenen dönemde sırasıyla %70,76, %51,06 ve %50,91 şeklinde azalış eğilimindedir. Gelir tablosu bir bütün olarak incelenecek olursa elde edilen dönem net kârları birliğin faaliyetlerinden dolayı ettiği kârlar olup, yıllar itibarıyla artmaktadır ve birliğin sürdürülebilirliği bakımından önemlidir.

Eğilim yüzdeleri, işletmenin gelişimini dönemler itibarıyla ortaya koyduğundan, yüzdelerin değerlendirilmesinde işkolu ortalamaları, geçmiş dönemin verileri, planlanan verilerden yararlanılmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 1998). Çalışmada birliğe ilişkin

incelenen dönemde muhasebe kayıtlarından elde edilen verilerin eğilim yüzdeleri yöntemi ile analizi Çizelge 8'de verilmiştir. Brüt satışlarda ve net satışlarda baz yıl olan 2011 yılına göre 2013 yılında 3 kattan fazla bir artış olduğu görülmektedir. Birliğin dönem net kârı da, incelenen dönem içerisinde sürekli artmakta olup, baz yıla göre 2012 yılında yaklaşık 2 kat arttığı ve 2013 yılında 5,5 kata ulaştığı görülmektedir. Bu durum birliğin gelecek yıllarda faaliyetini olumlu etkileyecek bir sonuç olarak görülmelidir. Birliğin faaliyet giderleri ise 2012 yılında 2011 yılına göre yaklaşık %20 oranında azalmasına karşın, 2013 yılında baz yıla göre 2 katın üzerinde bir artış göstermiştir.

Oran analizi: Araştırmada, birliğin bilanço ve gelir-gider tablolarından elde edilen 2011-2013 dönem verilerinden hesaplanan bir takım oranlarla birliğin mali yapısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Performans analizinde kullanılan oranlar likidite, faaliyet, kaldıraç ve kârlılık oranları olarak dört grup altında incelenmiş ve Çizelge 9'da verilmiştir.

Likidite oranları içerisinde finansal performans analizlerinde yaygın olarak kullanılan cari oran, dönen varlıkların kısa vadeli borçlara bölünmesiyle elde edilmektedir. İşletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme kapasitesini ya da paraya çevrilebilir varlıkların cari borçları ne ölçüde karşılayabileceğini göstermektedir (Acar, 2003). Fiyat yükselmeleri ve dönen varlıkların değer kaybına uğrama ihtimalleri dikkate alınarak cari oranın 2 olması yeterli görülmektedir (Akgüç, 1995; Akdoğan ve Tenker, 1998). Çizelgede incelenen dönemde birliğin cari oranlarının artış eğiliminde olduğu görülmekle birlikte, 1'den küçük olması birliğin parasal yönden sıkıntı içerisinde olduğu şeklinde yorumlanabilir

(Çetiner, 2010). Diğer bir likidite oranı olan nakit oran, işletmelerin alacaklarını tahsil edememesi ve elindeki stokları nakde çevirememesi durumunda borçlarını ödeyebilme yeteneğini göstermekte olup, hazır değerlerin kısa vadeli borçlara bölünmesi ile hesaplanmakta ve en az 0,20 olması istenmektedir (Gülgör, 2008). Birliğin nakit oranı, 2011 yılında 0,0001 ve 2012 yılında 0,001 iken 2013 yılında 0,09 yükselmiştir. Ancak, nakit oranı yıllar itibarıyla artış eğiliminde olsa da, arzu edilen 0,20'den düşük düzeydedir. Bu durum, birliğin alacaklarını ve stoklarını paraya dönüştürememesi halinde elindeki dönen varlıkları ile 100 TL'lik kısa vadeli borcunun sadece 9 TL'sini ödeyebileceği şeklinde yorumlanabilir. Ancak, birliğin öz kaynakları bakımından yıllar itibarıyla güçlendiği dikkate alındığında bir sıkıntı görülmemektedir.

Faaliyet oranlarından alacak devir hızı, işletmenin normal ticari faaliyetleri sonucunda elde ettiği satış gelirlerinin o dönemin alacaklarına oranlanmasıyla bulunmakta olup, satışlardan doğan alacakların devir hızını yani alacakların tahsil edilebilme derecesini vermektedir. Bu oranın yüksek çıkması arzulanan bir durumdur (Sürmeli, 2006). Alacak devir hızının düşüklüğü, işletmenin alacak politikasının iyi işlemediği, işletmenin tahsilât gücü ve nakit sıkıntısı içerisinde olduğunu göstermektedir (Coşkun, 2011). Birliğin alacak devir hızı 2011 yılında 46,03 olarak hesaplanırken, 2013 yılında 1,47'ye düşmüştür ve bu durumdan ticari alacaklara daha fazla vade tanıdığı anlaşılmaktadır. Alacakların ortalama tahsil süresi, alacak devir hızını tamamlayıcı bir orandır. Ortalama olarak alacakların kaç günde bir tahsil edildiğini göstermektedir. Bu oranın yüksek çıkması işletme kaynaklarının alacaklara bağlandığını göstermesi nedeniyle işletme lehine yorumlanmaz; oranın düşük çıkması ise, alacakların tahsil

süresini kısaltacağından işletme kaynaklarının daha etkin kullanılmasını sağlayacaktır. (Özer,1997). Alacakların ortalama tahsil süresi, 2011 ve 2012 yıllarında 8 gün civarında olmasına karşın, 2013 yılında yaklaşık 250 güne çıkmıştır. Bu durum birliğin alacak politikasında değişikliğe giderek tahsilât vadelerini arttırdığını göstermektedir. Nakit devir hızı diğer bir faaliyet oranı olup, işletmenin parasal ve paraya çevrilebilir kıymetlerinin bir dönem içerisindeki devir hızını ölçmektedir. İşletmede bulundurulması gerekli nakit miktarının belirlenmesi konusunda faydalıdır (Çetiner, 2010). Birliğin nakit devir hızı 2011 yılında 2424,38, 2011 yılında 226,74 ve 2013 yılında 7,42 olarak hesaplanmıştır. Hazır değerlerin kaç katı net satış yapıldığını gösteren nakit devir hızı yıllar itibarıyla azalması birliğin ileri vadede daha az nakit bulundurması gerektiğini göstermektedir. Duran varlıkların satışlarla bir yılda karşılama oranını gösteren duran varlık devir hızının (Özer,1997) artış eğiliminde olması işletmede duran varlıkların verimli kullanıldığının bir belirtisi olarak kabul edilmektedir (Çabuk ve Lazol, 2010). Birliğin duran varlık devir hızının 2011 yılında 0,16 iken 2013 yılında 0,51'e kadar yükselmesi, gelecek yıllar için duran varlıkların kullanımında verimliliğin artabileceğini göstermektedir. Diğer bir faaliyet oranı olan öz kaynaklar devir hızı, öz kaynakların ne denli etkin kullanıldığının tespiti amacıyla kullanılmakta (Özer,1997) olup, oranın yüksek olması işletmenin öz kaynaklarının yetersiz olduğunu ve işletmenin faaliyetlerini büyük ölçüde borçlanmak suretiyle finanse ettiğini göstermektedir (Çabuk ve Lazol, 2010). Birliğin 2011 yılında 0,51 olarak hesaplanan öz kaynak devir hızının 2013 yılında 0,79'a yükselmesi öz kaynakların yeterlilik durumundan ziyade faaliyetlerinde yabancı kaynak kullanımının artışı ile açıklanabilir.

Çizelge 6 Çeltik üreticileri birliğinde gelir-gider tablosunun karşılaştırmalı analizi (yatay analiz) (TL)

Unsurlar	2011	2012	Fark	%	2013	Fark	%
A. Brüt Satışlar	32220,00	36190,00	3970,00	12,32	105000,00	68810,00	190,14
1. Diğer Gelirler	32220,00	36190,00	3970,00	12,32	105000,00	68810,00	190,14
B. Net Satışlar	32220,00	36190,00	3970,00	12,32	105000,00	68810,00	190,14
Brüt Satış Kârı veya Zararı	32220,00	36190,00	3970,00	12,32	105000,00	68810,00	190,14
A. Faaliyet Giderleri	22799,35	18479,20	-4320,15	- 18,95	53456,46	34977,26	189,28
1. Genel Yönetim Giderleri	22799,35	18479,20	-4320,15	- 18,95	53456,46	34977,26	189,28
Giderler Toplamı	22799,35	18479,20	-4320,15	- 18,95	53456,46	34977,26	189,28
Faaliyet Kârı veya Zararı	9420,65	17710,80	8290,15	88,00	51543,54	33832,74	191,03
Olağan Kâr veya Zarar	9420,65	17710,80	8290,15	88,00	51543,54	33832,74	191,03
Dönem Kârı veya Zararı	9420,65	17710,80	8290,15	88,00	51543,54	33832,74	191,03
Dönem Net Kârı veya Zararı	9420,65	17710,80	8290,15	88,00	51543,54	33832,74	191,03

Çizelge 7 Çeltik üreticileri birliğinde gelir-gider tablosunun yüzde yöntemi ile analizi (dikey analiz) (TL)

Unsurlar	2011	%	2012	%	2013	%
A. Brüt Satışlar	32220,00	100,00	36190,00	100,00	105000,00	100,00
1. Diğer Gelirler	32220,00	100,00	36190,00	100,00	105000,00	100,00
B. Net Satışlar	32220,00	100,00	36190,00	100,00	105000,00	100,00
Brüt Satış Kârı veya Zararı	32220,00	100,00	36190,00	100,00	105000,00	100,00
A. Faaliyet Giderleri	22799,35	70,76	18479,20	51,06	53456,46	50,91
1. Genel Yönetim Giderleri	22799,35	70,76	18479,20	51,06	53456,46	50,91
Giderler Toplamı	22799,35	70,76	18479,20	51,06	53456,46	50,91
Faaliyet Kârı veya Zararı	9420,65	29,24	17710,80	48,94	51543,54	49,09
Dönem Net Kârı veya Zararı	9420,65	29,24	17710,80	48,94	51543,54	49,09

Çizelge 8 Çeltik üreticileri birliğinde gelir-gider tablosunun eğilim yüzdeleri yöntemi ile analizi (trend analizi) (TL)

Unsurlar	2011	2012	%	2013	%
A. Brüt Satışlar	32220,00	36190,00	112,32	105000,00	325,88
1. Diğer Gelirler	32220,00	36190,00	112,32	105000,00	325,88
B. Net Satışlar	32220,00	36190,00	112,32	105000,00	325,88
Brüt Satış Kârı veya Zararı	32220,00	36190,00	112,32	105000,00	325,88
A. Faaliyet Giderleri	22799,35	18479,20	81,05	53456,46	234,46
1. Genel Yönetim Giderleri	22799,35	18479,20	81,05	53456,46	234,46
Giderler Toplamı	22799,35	18479,20	81,05	53456,46	234,46
Faaliyet Kârı veya Zararı	9420,65	17710,80	188,00	51543,54	547,13
Olağan Kâr veya Zarar	9420,65	17710,80	188,00	51543,54	547,13
Dönem Kârı veya Zararı	9420,65	17710,80	188,00	51543,54	547,13
Dönem Net Kârı veya Zararı	9420,65	17710,80	188,00	51543,54	547,13

Çizelge 9 Çeltik üreticileri birliğinde 2011-2012-2013 yıllarına ilişkin oran analizi

Oranlar		2011	2012	2013
Likidite oranları				
Cari Oran	Dön. Varlıklar/Kısa Vadeli Yab. Kay.	0,005	0,008	0,54
Nakit Oranı	Hazır Değerler/Kısa Vadeli Yab. Kay.	0,0001	0,001	0,09
Faaliyet oranları				
Alacak Devir Hızı	Net Satışlar/Ticari Alacaklar	46,03	48,52	1,47
Alacak. Ort. Tahsil Süresi	Yıldaki Gün Sayısı/Alacak Devir Hızı	7,93	7,52	248,30
Nakit Devir Hızı	Net Satışlar/Hazır Değerler	2424,38	226,74	7,42
Duran Varlık Devir Hızı	Net Satışlar/Duran Varlık(Net)	0,16	0,18	0,51
Özkaynak Devir Hızı	Net Satışlar/Özkaynaklar	0,51	0,45	0,79
Aktif Devir Hızı	Net Satışlar/Aktif Toplamı	0,16	0,18	0,36
Borç ödeyebilirlik (kaldıraç) oranları				
Kaldıraç Oranı	Toplam Yabancı Kaynaklar/Aktif Toplamı	0,69	0,60	0,54
Finansman Oranı	Toplam Yabancı Kaynaklar/Özkaynaklar	2,19	1,49	1,19
Kısa Vad. Yab. Kayn. Oranı	Kısa Vad. Yab. Kaynaklar/Pasif Toplamı	0,69	0,60	0,54
Kısa Vad. Yab. Kayn./Özkayn.	Kısa Vad. Yab. Kaynaklar/Özkaynaklar	2,19	1,49	1,19
Yatırım Oranı	Duran Varlık(Net)/Özkaynaklar	3,18	2,48	1,54
Kârlılık oranları				
Mali Rantabilite Oranı	Dönem Net Kârı/Özkaynaklar	0,15	0,22	0,39
Faaliyet Kârı Oranı	Faaliyet Kârı/Net Satışlar	0,29	0,49	0,49
Olağan Kâr Oranı	Olağan Kâr/Net Satışlar	0,29	0,49	0,49
Dönem Kârı Oranı	Dönem Kârı/Net Satışlar	0,29	0,49	0,49
Net Kâr Oranı	Dönem Net Kârı/Net Satışlar	0,29	0,49	0,49
Aktif (Yatırım) Kârlılık Oranı	Dönem Kârı/Aktif Toplamı	0,05	0,09	0,18

Aktif devir hızı, toplam aktiflerin verimli ve etkin kullanılıp kullanılmadığını ölçmek amacıyla kullanılmakta ve net satışların aktif toplamına oranlanmasıyla hesaplanmaktadır (Özer,1997). Başka bir deyişle, işletmenin aktif varlıklarının kaç katı satış yaptığını göstermekte olup, bu oranın büyük çıkması aktiflerin verimli kullanıldığının işareti olarak kabul edilmektedir (Çabuk ve Lazol, 2010). Birliğin aktif devir hızı artış eğiliminde olup, 2011 yılında 0,16, 2012 yılında 0,18 ve 2013 yılında 0,36 olarak hesaplanmıştır.

Borç ödeyebilirlik oranlarından kaldıraç oranı, aktiflerin ne kadarının yabancı kaynaklarla (borçlarla) finanse edildiğini, işletmenin ne ölçüde borca bağımlı olduğunu göstermektedir. Kaldıraç oranının yüksekliği işletmenin spekülasyon tarzda finanse edildiği yani daha riskli olduğu anlamına gelmektedir (Akgüç, 1994). Bu oranın 0,50 civarında olması normal karşılanabilir. Ancak, enflasyonun bilançoların pasif yapısı üzerindeki olumsuz etkileri sebebiyle bu oranın 0,70'lere kadar çıktığı görülmektedir ve bu konuda sermaye kıtlığı ve borçlanmanın avantajlı olmasının rolü büyüktür. Ancak,

borçlanma maliyetinin oldukça yüksek seyretmesi, bu durumu giderek ortadan kaldırmaktadır (Gülgör, 2008). Birliğin kaldıraç oranı 2011 yılında 0,69, 2012 yılında 0,60 ve 2013 yılında 0,54 olarak gerçekleşmiştir. Yani, birlik varlıklarını 2013 yılında 2011 ve 2012 yıllarına göre daha fazla öz kaynakla finanse etmektedir. Bir başka deyişle, birlik varlıklarının finansmanının %54'ünü borç olarak karşılarken, %46'sını üyeler tarafından taahhüt edilen sermaye ile gerçekleştirmiştir. Diğer bir borç ödeyebilirlik oranı olan finansman oranı, işletmenin öz kaynakları ile yabancı kaynakları arasındaki ilişkiyi göstermekte olup, işletmenin borçlanma yoluyla sağladığı yabancı kaynak ile işletme sahip veya sahiplerinin kattığı sermaye arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. (Gülgör, 2008). Oranın 1 olması öz kaynak borç dengesi açısından yeterli olmakta, 1'den büyük olması faaliyetlerde kullanılan varlıkların büyük kısmının yabancı kaynaklarla finanse edildiği, yani üçüncü kişilerden sağlanan fonların üyelerden sağlanandan daha fazla olduğu anlamına gelmektedir (Çabuk ve Lazol, 2010). Birliğin finansman oranı yıllar itibarıyla azalma

eğiliminde olup, borç kullanımının azaldığı, faaliyetlerin öz kaynak ağırlıklı finanse edildiği anlaşılmaktadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı, işletmenin varlıklarının ne kadarını kısa vadeli borçlar ile karşıladığını göstermektedir. İşletmenin varlıkların büyük bir kısmını kısa vadeli yabancı kaynaklar ile karşılaması, gelecekte işletmede ödeme gücünü sorunu ortaya çıkarabilmektedir. Bu oranın 1/3'ü aşmaması gerektiği belirtilmekteyse de, Türkiye'de işletmelerin daha çok kısa vadeli borçlanma yaptıkları ve varlıklarının çok önemli bir bölümünü dönen varlıklardan oluştuğu dikkate alındığında %50 düzeyine ulaşabildiği ifade edilmektedir (Akgüç, 1990). Oranın düşüklüğü, işletmenin ödeme gücünü içine düşme riskini azaltması açısından arzu edilir bir durumdur (Akgüç, 1984). Birliğin 2011 yılında 0,69 olarak hesaplanan kısa vadeli yabancı kaynak oranı, 2012 yılında 0,60 ve 2013 yılında 0,54 olup, gelecek yıllar için aktiflerin yabancı kaynaklarla finanse edilme durumunun azalması bakımından olumlu değerlendirilebilir. Kısa vadeli yabancı kaynakların öz kaynaklara oranı diğer bir borç ödeyebilirlik oranı olup, işletmenin öz kaynaklarının yüzde kaç kadar kısa vadeli yabancı kaynaklarının olduğunu ifade etmektedir. Bu oranın mümkün olduğunca küçük olması tercih edilmektedir. Oranın büyük olması ise, işletmenin borçlarını zamanında ödeyemeyeceğini göstermektedir (Çetiner, 2010). Birliğin kısa vadeli yabancı kaynaklarının öz kaynaklara oranı 2011 yılında 2,19 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, birliğin öz kaynaklarının 2 katından fazla oranda borçlandığı anlamına gelmektedir. Ancak, oranın azalma eğiliminde olması birliğin faaliyetlerinde borçlanmaktan ziyade öz kaynaklarına yöneldiği şeklinde yorumlanabilir. İncelenen diğer borç ödeyebilirlik oranı, öz kaynakların ne ölçüde maddi duran varlıkların finansmanında kullanıldığını gösteren yatırım oranıdır (Akgüç, 1994). Başka bir deyişle, işletmenin öz kaynaklarının duran varlıkların finansmanına yetip yetmediğini anlamaya yaramaktadır (Sürmeli, 2006). Bu oranın 1'den küçük olması, duran varlıkların tamamının öz sermaye ile finanse edildiğini, 1'den yüksek olması ise, duran varlıkların bir kısmının yabancı kaynaklarla karşılandığını, yabancı kaynak ve öz kaynak dağılımının dengeli olmadığını ve işletmenin risk altında olduğunu göstermektedir (Akgüç, 1994). Birliğin yatırım oranları 2011 yılında 3,18, 2012 yılında 2,48 ve 2013 yılında 1,54 olarak hesaplanmış olup, bu durum öz kaynakların duran varlıkların finansmanına yetmediği, yani duran varlıkların öz kaynaklarla karşılanamadığı ve yabancı kaynak kullanıldığı anlamına gelmektedir.

Kârlılık oranlarından mali rantabilite oranı, işletmenin öz sermayesinin kârlılık derecesini göstermekte ve dönem net kârının öz sermayeye bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Ayrıca, müteşebbis tarafından sağlanan kaynağın birimine düşen kârı ifade etmekte olup, yönetim başarısını göstermektedir (Akdoğan ve Tenker, 1998). Birliğin 2011 yılında 0,15 olan mali rantabilite oranı, artış göstererek 2012 yılında 0,22 ve 2013 yılında 0,39 olarak hesaplanmış ve oranın yükselmesi birliğin yönetiminin başarısı bakımından olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Diğer bir kârlılık oranı olan faaliyet kârı oranı, faaliyet kârının net satışlara oranlanması ile elde edilmekte ve işletmenin, iş hacmi rantabilitesi hakkında bilgi veren oran, bir işletmenin esas faaliyetinin ne ölçüde kârlı

olduğunun saptanmasında kullanılır. Oranın yüksek olması işletmenin lehine yorumlanmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 1998; Yalkın 1988). Birliğin hesaplanan faaliyet kârı oranının 2011 yılında 0,29'dan 2013 yılına 0,49'a yükselmesi olumlu bir gelişmedir. Olağan kâr oranı ise, olağan kârın net satışların yüzde kaçını oluşturduğunu göstermekte ve işletmenin olağan faaliyetleri sonucunda elde edilen kârın yeterli olup olmadığı belirlenmektedir (Anonim, 2009). Birliğin olağan kârının yükselmesi olumlu olarak değerlendirilmelidir. Dönem net kârı, işletmenin net satışlarının yüzde kaçının dönem net kârı olduğunu göstermektedir (Anonim, 2009). Birliğin dönem net kârı oranının 0,29'dan 0,49'a yükselmesi olumlu bir gelişmedir. Net kâr oranı, net satışların net kârlılığını hesaplamaktadır. Bu oranın yüksek çıkması işletmede satışlara ilişkin net kârlılığın yüksek olduğunu göstermektedir (Özer, 1997). Birliğin hesaplanan net kâr oranı 2011 yılında 0,29 iken 2013 yılında 0,49'a yükselmiştir. İncelenen son kârlılık oranı aktif kârlılık oranı, aktiflerin işletmede ne ölçüde kârlı kullanıldığını tespit etmek amacıyla hesaplanmaktadır (Çabuk ve Lazol, 2010). Birliğin 2011 yılında 0,05 olarak hesaplanan aktif kârlılık oranı 2012 yılında 0,09 ve 2013 yılında 0,18 olmuştur. Bu durum olumlu bir gelişme olup, bir bütün halinde birliğin varlıklarını kârlı bir şekilde kullanabildiğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma örnek olarak seçilen tek bir çeltik üreticileri birliğinin yetkililerinden anket yoluyla toplanan bilgilere ve birliğin Yaklaşık on yıllık bir geçmişi olan birliğin üye sayısı yıllar itibarıyla artış göstermiştir. Birlik kiralık bir büroda 2 üniversite mezunu personeli ile üreticilere hizmet vermektedir. Yönetim ve denetim kurulu üyeleri erkek, orta yaşlı ve eğitim seviyeleri düşük kişilerdir. Çiftçilerin üretim ve pazarlama aşamasında sorunlarının tartışılabileceği ve çözüm aranabileceği birimlerden birisi de çeltik üreticileri birliği olup, birliğe güven duyma, işbirliği yapma ve ürün pazarlamasında birliği tercih etme gibi özellikler bakımından üreticilere, öncelikle çiftçi ihtiyaçlarına cevap vererek birliğe üyeliği özendirme, güven ortamı sağlama, ürün fiyatı oluşturma ve pazarlamada etkin duruma gelme ile birlik ve yönetimine önemli sorumluluklar düşmektedir. Birliğin ürün fiyatlarına müdahale ederek fiyatın belirlenmesinde etkili olduğu belirtilmekle birlikte, ürün pazarlaması yönünden zayıf bir yapı gösterdiği ve bu durumun üyeler arasındaki dayanışmanın yeterli düzeyde olmamasından, üyelerin birliğe karşı yükümlülüklerini yerine getirememelerinden ve birliğe bağlılıklarının yetersizliğinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, birlik yetkililerinin finansman sağlanması, üyeliğin teşvik edilmesi, mesleki konularda ve örgütlenmede eğitim verilmesi konularında devletten beklentileri bulunmaktadır. Diğer tüm işletmeler için olduğu gibi, tarımsal örgütler içinde finansal performans analizi sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından önemli bir konudur. Analiz birliğin hem içsel hem de dışsal gereklilikleri yönünden ihtiyaç olarak görülmeli, sektörel bazda standart normlar için veri tabanının oluşturulması bakımından da önemsenmelidir. İncelenen dönemde birliğin duran varlıklarda önemli sayılabilecek bir değişiklik görülmezken, yabancı kaynak kullanımının azalması, öz kaynak yapısının güçlenmesi,

kârlılığın artması ve birlik için hesaplanan oranlardaki olumlu gelişmeler birliğin geleceği açısından önemlidir.

Birlik üye ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesinde, devlet tarafından verilen bir takım desteklemelerin birlik aracılığıyla üreticilere ulaştırılması, üyelerin zirai ve örgütlenme konularında eğitim ihtiyaçlarının birlik tarafından karşılanması, birliğin ürün pazarlamasında aktif bir konuma getirilme çabaları etkili olabilecek yöntemlerden bazılarıdır. Çeltik üreticileri birliği çeltik alımlarında belirli bir sistem kurup uygulayarak standartlar belirleyebilmelidir. Üretici birliğinin kuruluş amaçları doğrultusunda çeltik alımı, işleme ve satış faaliyetlerinde etkin bir duruma getirilebilecek tedbirler alınmalıdır. Çeltik üreticileri birliğinin çeltik piyasasında söz sahibi olabilmesi, finansal ve pazarlamaya yönelik ihtiyaçlarının belirlenip giderilmesi ve güçlü bir mali yapıya kavuşturulması ile sağlanabilecektir.

Kaynaklar

- Acar M. 2003. Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi. Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, s.s. 21-37, Kayseri.
- Akdoğan N, Tenker N. 1998. Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri. Gazi Kitabevi, 6. Baskı, Ankara.
- Akgüç Ö. 1984. Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Akgüç Ö. 1990. Mali Tablolar Analizi. 10. Baskı, Avcı Matbaası, İstanbul.
- Akgüç Ö. 1994. Finansal Yönetim. Avcıol Basın Yayın, İstanbul.
- Anonim. 2009. Finansal Yönetim. Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisansı Eğitimi, TSPAKB, Ankara.
- Anonim. 2014. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (www.tarim.gov.tr). [Erişim Tarihi: 15.09.2014]
- Anonim. 2015. Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr). [Erişim Tarihi: 15.03.2015]
- Aydın N, Coşkun M, Bakır H. 2003. Finansal Yönetim. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:1465, Eskişehir.
- Coşkun M. 2011. Finansal Yönetim. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:779, Eskişehir.
- Çabuk A, Lazol İ. 2010. Mali Tablolar Analizi. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Çetiner E. 2010. İşletmelerde Mali Analiz. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çıkın A, Kızıdağ N. 1999. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketleri. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, Ümit Yayıncılık Matbaacılık, Ankara.
- Çiçek A, Erkan O. 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklem Yöntemleri. GOÜ Ziraat Fakültesi Yayınları No:12, Ders Notları Serisi No:6, Tokat.
- Ertan A. 2001. Isparta Gül ve Gülyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği’nin (GÜLBİRLİK) Ekonomik Analizi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Gaytancıoğlu O. 1997. Türkiye’de Çeltikte Uygulanan Üretim, Fiyat ve Pazar Politikalarının Değerlendirilmesi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Tekirdağ.
- Gülgör FT. 2008. Tekirdağ İlinde Faaliyette Bulunan Çeşitli Gıda Sanayi İşletmelerinin Ekonomik Yapıları ve Karşılaştırmalı Finansal Analizi. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ.
- İnan İİ. 1998. Tarımsal Kooperatifçilik Ekonomisi. Ziraat Fakültesi Ders Notu, Tekirdağ.
- İnan İİ, Gülcubuk B, Ertuğrul C, Kantürer E, Baran EA, Dilmen Ö. 2000. Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi. Türkiye Ziraat Mühendisliği 5. Teknik Kongresi, TMMOB-ZMO, 17-21 Ocak 2000, Ankara.
- Koçtürk OM, Cebeci AN. 2003. Türkiye’de Tütün Üretiminde Sözleşmeli Tarım “Manisa Örneği”. Türk-Koop Ekin Dergisi, Yıl:7, Sayı: 26 Ekim-Aralık 2003, s.33-38.
- Özer M. 1997. Vergi Kanunları ve Tek Düzen Muhasebe Sistemi Kapsamında Mali Tablolar ve Finansal Analizi Cilt 1, Cilt 2. Özkan Matbaacılık, ISBN 975-95145-5-9 Cilt 1, ISBN 975-95145-6-7 Cilt 2, Ankara.
- Sürmeli Y. 2006. Afyon Başmaklı 2 Nolu Tavukçuluk Tarımsal Kooperatifi’nin Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Şahin M, Ünar R, Sezer İ. 2014. Karadeniz Bölgesinde Çeltik Yetiştiriciliği ve Sorunları, TAGEM (mitos.tagem.gov.tr/browse/109/461.doc). [Erişim Tarihi: 15.09.2014]
- Turan A. 1992. Süt Fabrikası İşleten Tonya ve Bütün Köylerini Kalkındırma Kooperatifinin Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.
- Yalkın YK. 1988. İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Yılmaz H. 2008. Türkiye’de Tarım Politikalarının Demokratikleşme ve Alternatif Tarım Politikaları Oluşturması Sürecinde Baskı Grupları Olarak Üretici Örgütleri. 2. Ulusal İktisat Kongresi, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir.